

**WPLYW JĘZYKA RODZIMEGO NA PRYSWAJANIE JĘZYKA JAPOŃSKIEGO.
KRÓTKA REFLEKSJA NAD KSZTAŁTOWANIEM KOMPETENCJI JĘZYKOWYCH ORAZ
SOCJOLINGWISTYCZNYCH POLAKÓW UCZĄCYCH SIĘ JĘZYKA JAPOŃSKIEGO**

Patrycja Duc-Harada

Instytut Orientalistyki, Uniwersytet Jagielloński
Al. Mickiewicza 3, 31-120 Kraków, Polska
E-mail: duc.patrycja@gmail.com

ABSTRAKT

Cel badań. W niniejszym artykule zostaje omówione zagadnienie świadomości i kompetencji językowej Polaków uczących się języka japońskiego. Głównym celem jest przedstawienie czynników przyspieszających oraz hamujących proces przyswajania języka japońskiego, przede wszystkim wpływ języka rodzimego, działanie czynników pozajęzykowych na kształtowanie kompetencji komunikacyjnych, a także rola lektora w rozwijaniu zdolności socjolingwistycznych. Wspomnianym rozważaniom towarzyszy refleksja nad potencjalną obecnością *interjęzyka* w początkowym etapie nauczania języka.

Metoda badań. Główną metodą badawczą była ankieta przeprowadzona wśród Polaków uczących się języka japońskiego w krakowskim środowisku akademickim oraz w szkołach prywatnych. W badaniu uczestniczyło czterdzieści dziewięć osób pomiędzy dwudziestym a dwudziestym piątym rokiem życia.

Wyniki badań. Respondenci odpowiedzieli na sześć pytań, w których poruszone zostały takie zagadnienia jak: wiedza teoretyczna na temat ogólnych zasad językowych i struktury japońskiego zdania, stosunek studentów do kategorii honoryfikatywności, posługiwanie się różnymi rejestrami językowymi, umiejętność odróżniania japońskiego stylu pisanego od mówionego. Dodatkowo w procesie analizy pięciu procesów fosylizacji, dowodzących obecności języka przejściowego, przedstawiono najczęściej popełniane błędy językowe w spontanicznej komunikacji z japońskim odbiorcą.

Wnioski. Analiza wyników ukazuje, iż język rodzimy odgrywa istotną rolę w procesie uczenia się języka japońskiego. Wpływ ten może mieć zarówno charakter pozytywny, jak i negatywny, gdyż z jednej strony większa świadomość językowa wpływa na lepszą orientację w zagadnieniach dotyczących języka docelowego, a z drugiej język rodzimy może być źródłem barier językowych oraz błędów będących wynikiem kalkowania. W niniejszym badaniu podkreśla się również rolę lektora, którego osobowość, doświadczenie oraz metody nauczania nie pozostają bez wpływu na zachowania językowe studentów.

Słowa kluczowe: język japoński, świadomość socjolingwistyczna, kompetencje komunikacyjne, interjęzyk, grzeczność językowa

The role of native language in the acquisition of modern Japanese. A brief investigation into linguistic and socio-linguistic competences of the Polish learners of the Japanese language

ABSTRACT

Aim of the research. This paper refers to the problem of language awareness and communicative competences of Polish students of the Japanese language. The aim of the paper is to introduce the main factors influencing Japanese language acquisition, primarily the influence of native language on second language learning, as well as the role of the lecturer in developing sociolinguistic competences of students. The presence of *interlanguage* in the first stages of foreign language learning is also discussed.

Methodology. The research was conducted on the basis of a short survey analysis. The survey was carried out among Polish students learning Japanese at public university or private schools of Japanese located in Cracow. The number of the respondents was forty nine.

Results. The respondents of the survey were asked to answer six questions and encouraged to add commentaries. The major domains of the research were: theoretical linguistic knowledge of the students, their awareness and attitude to the problem of Japanese politeness, their ability to adjust linguistic form to the listener and the situation, their ability to differentiate written and spoken Japanese. Moreover, by the analysis of five fossilization processes, the most common language mistakes in spontaneous communication with native speakers are presented.

Conclusion. Analysis of the survey outcomes indicates the significance of the native language in foreign language learning. Its influence might be both positive and negative – on the one hand, well-developed language awareness and knowledge determine better orientation and acquisition of the second language, on the other hand, the native language might be regarded as a source of linguistic barriers and errors occurring as the outcomes of the analogical thinking. In this research, the role of the second language teacher is also underlined, as his/her personality, upbringing, experience and teaching methods influence learning activities of the students.

Key words: Japanese language, sociolinguistic awareness, communicative competences, interlanguage, politeness

WPROWADZENIE

W ostatnich latach dynamicznie wzrasta liczba osób zainteresowanych studiowaniem kultury Japonii i jej języka. Wynika to niewątpliwie z łatwiejszego dostępu do wybranych elementów kultury wysokiej i niskiej tego kraju, a ostatnimi czasy przede wszystkim z rosnącej popularności takich wytworów japońskiej kultury masowej jak filmy animowane *anime*, komiksy *manga*, muzyka *j-pop*, a także japońskiej sztuki kulinarnej. O rosnącym zainteresowaniu studiowaniem języka i kultury Japonii świadczą niewątpliwie poziom trudności w dostaniu się na studia japonistyczne, które można realizować w zlokalizowanych w większych polskich miastach akademickich ośrodkach.

kach w szkołach państwowych¹ i prywatnych. Ponadto, ostatnimi laty powstaje coraz więcej prywatnych szkół i szkółek języka japońskiego, które koncentrują się przede wszystkim na przygotowaniu ucznia do uzyskania jednego z pięciu certyfikatów znajomości języka japońskiego, znanego jako JLPT (*Japanese Language Proficiency Test*).

Status absolwenta polskiej japonistyki, jak również uzyskanie jednego z dwóch certyfikatów świadczących o znajomości języka na poziomie zaawansowanym (N2 oraz najwyższy N1), niewątpliwie zwiększają szansę na znalezienie ciekawej pracy nie tylko w Polsce, ale również w Japonii. Niemniej jednak młodzi ludzie niejednokrotnie przekonują się, że zdobyta przez nich wiedza i umiejętności, a także kształtowane w trakcie kilkuletniej nauki kompetencje językowe nie są wystarczającym narzędziem do pełnej realizacji w środowisku zawodowym.

W takich okolicznościach można zaobserwować, jak znaczącą rolę w rozwoju kariery zawodowej w środowisku zdeterminowanym przez obcy język i inną etykę pracy, odgrywa rodzima kultura i język. Wydawać by się mogło, że ogólna orientacja w zagadnieniach kulturowych, a także świadomość własnego języka stanowią wyłącznie przydatne narzędzia do komunikacji z obcokrajowcami oraz przyswajania elementów obcych kultur. Niemniej jednak okazuje się, iż w określonych sytuacjach, mogą stać się również czynnikami barierotwórczymi, stanowiącymi przeszkodę dla efektywnego działania na płaszczyźnie zawodowej wśród rodzimych użytkowników języka obcego. Na to wszystko nakłada się oczywiście pierwiastek indywidualny – osobowość jednostki, jej zdolności adaptacyjne oraz intuicja językowa.

W tym miejscu należy podkreślić, że przedstawiona w niniejszym artykule analiza wyników krótkiego badania ankietowego, stanowi jedynie zaczątek bardziej zaawansowanej, ale jakże koniecznej refleksji nad czynnikami determinującymi (przyspieszającymi oraz hamującymi) przyswajanie współczesnej japońszczyzny przez Polaków.

CELE I METODA BADAWCZA

W celu określenia wpływu języka i kultury rodzimej na przyswajanie elementów obcych kultur oraz kształtowanie zdolności językowych osób uczących się współczesnej japońszczyzny, przeprowadzono badanie w formie kwestionariusza. Jego istotą było odniesienie się do dwóch płaszczyzn: czysto językowej (zbadanie ogólnej orientacji w podstawowych zagadnieniach językoznawczych ułatwiających naukę obcego języka), a także językowo-społecznej (odniesienie się do ogólnej wiedzy społeczno-kulturowej, która wpływa na język, a także wiedzy kontekstowej i intuicji komunikacyjnej uczestników badania).

Respondentami było 49 osób – mężczyźni i kobiety, około dwudziestoletni, zdobywający wykształcenie w Krakowie. 88% z nich stanowili studenci krakowskiej japonistyki (wśród nich 32 uczestników studiów I stopnia oraz 11 uczestników studiów II stopnia). Pozostałe 12% (6 osób) stanowiły osoby, które uczą się języka japońskiego indywidualnie lub w szkołkach organizujących kursy językowe. Świadomie nie poproszono o udział w ankiecie studentów pierwszego roku studiów licencjackich,

1 W Polsce funkcjonują cztery państwowe instytucje akademickie, w których można studiować język i kulturę Japonii: najstarsza wśród nich Katedra Japonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, utworzone trzydzieści lat temu Zakład Japonistyki i Sinologii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Zakład Japonistyki Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, a także powstały kilka lat temu Zakład Japonistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

gdyż ankieta przeprowadzona została pod koniec pierwszego miesiąca nowego roku akademickiego, a zatem w początkowym stadium ich studiowania.

Kwestionariusz składał się z sześciu pytań zamkniętych, przy czym dla każdego z poruszonych zagadnień zostało wydzielone miejsce na ewentualny komentarz.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Znajomość podstawowej terminologii językoznawczej na przykładzie struktury japońskiego zdania

Celem pierwszego polecenia było zbadanie ogólnej orientacji osób uczących się języka japońskiego w podstawowej terminologii językoznawczej. Uczestników badania poproszono o wskazanie określonej kategorii językowej (części zdania lub kategorii gramatycznej) w czterech nieskomplikowanych japońskich zdaniach. W trzech przypadkach poproszono o wytypowanie kolejno podmiotu, orzeczenia oraz przydawki. W ostatnim z podanych zdań należało wytypować kategorię gramatyczną zwaną wykładnikiem ewidencjalności. Prawidłowe odpowiedzi zostały zaznaczone w tabeli poprzez podkreślenie zarówno w zapisie oryginalnym, transkrypcji², jak również w tłumaczeniu (Tabela 1.).

Tabela 1. Wytypowanie wskazanej kategorii językowej (podmiotu, orzeczenia, przydawki i wykładnika ewidencjalności) w japońskim zdaniu

Zdanie w zapisie oryginalnym wraz z transkrypcją i tłumaczeniem	Wskazana kategoria językowa	Liczba prawidłowych odpowiedzi	Liczba nieprawidłowych odpowiedzi
I. 妻に銀行に行かせられた田中さんは財布をもっていくのを忘れてしまった。 <i>Tsuma ni ginkō ni ikaserareta Tanaka-san wa saifu o motte iku no o wasurete shimatta.</i> 'Pan Tanaka, któremu żona zleciła pójść do banku, zapomniał zabrać ze sobą portfel.'	Podmiot (jap. 主語 <i>shugo</i>)	46/49	3/49
II. 百円ショップで売っているものは質が良くありません。 <i>Hyakuen shoppu de utte iru mono wa shitsu ga yoku arimasen.</i> 'Rzeczy sprzedawane w sklepach „wszystko za 4 złote” <u>nie są dobrej jakości.</u> '	Orzeczenie (jap. 述語 <i>jutsugo</i>)	25/49	24/49
III. 赤ちゃんに泣かれてしまう父はその後よく元気がなくなります。 <i>Aka-chan ni nakarete shimau chichi wa sono ato yoku genki ga naku narimasu.</i> 'Tata, <u>przez którego</u> płacze niemowlę, często traci dobry nastrój'	Przydawka (jap. 修飾語 <i>shūshokugo</i>)	31/49	18/49

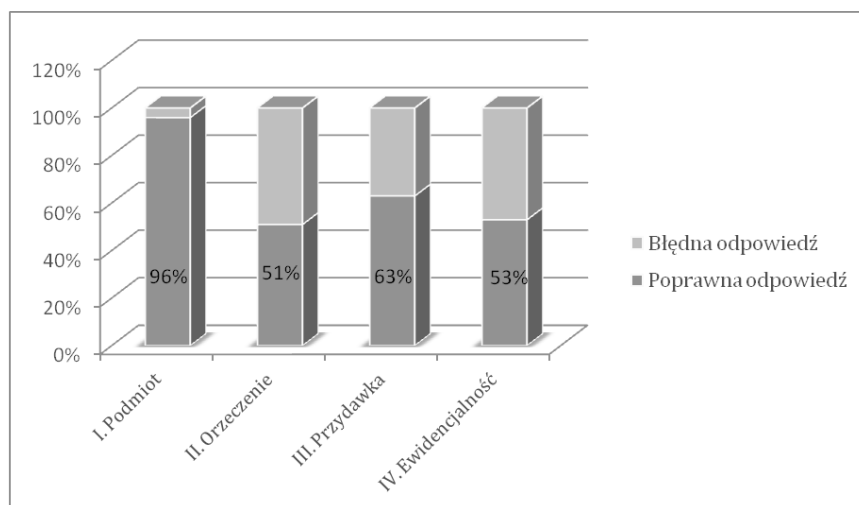
² Wszystkie zdania, wyrażenia i leksemy japońskie zamieszczone w niniejszym artykule zostały opatrzone transkrypcją Hepburna (jap. ヘボン式ローマ字, *Hebon-shiki rōmaji*).

IV. 山田さんは人形のような顔をしている由美子ちゃんに会って、うれしかったらしいです。
Yamada-san wa ningyō no yō na kao o shite iru Yumiko-chan ni deatte, ureshikatta rashii desu.
 ‘Pan Yamada spotkał Yumiko o twarzy laleczki i ponoć był szczęśliwy.’

Wykładnik ewidencjalności (jap. 証拠性表現 *shōkosei hyōgen*)

26/49 23/49

Opracowanie własne

Wykres 1. Trafność odpowiedzi studentów poproszonych o wskazanie podmiotu, orzeczenia, przydawki i wykładnika ewidencjalności w japońskim zdaniu

Opracowanie własne

Dane zilustrowane w Tabeli 1. oraz na Wykresie 1. świadczą o tym, że we wszystkich wskazanych przypadkach trafność odpowiedzi wynosiła ponad 50%. Niemniej jednak jedynie wyróżnienie podmiotu w zdaniu I. (*Tanaka-san* 田中さん ‘Pan Tanaka’) nie stanowiło problemu dla młodych Polaków, a błędne odpowiedzi pojawiały się sporadycznie.

Problem z wyróżnieniem orzeczenia w zdaniu II. (postać zaprzeczona przymiotnika predykatywnego *ii* いい ‘dobry’ à *yoku arimasen* 良くありません ‘nie jest dobry’) wynikał z tendencji do zaznaczania czasownika (*utte iru* ‘sprzedawać’) towarzyszącego rzeczownikowi, który akurat w tym wypadku pełnił funkcję przydawki (‘sprzedawane’). Niemniej jednak uczestnicy ankiety za bardziej oczywiste uznali wytypowanie jako orzeczenia czasownika, niż przymiotnika, który w japońskim zdaniu może również pełnić funkcję predykatu i w związku z tym określany jest przymiotnikiem predykatywnym.

W sytuacji przedstawionej w zdaniu III. za przydawkę błędnie uznawano samą formę bierną malefaktywną *nakarete shimau* 泣かれてしまう ‘być powodem czyjegós płaczu’ (dosł. ‘być opłakanym’). Studenci częstokroć pomijali sprawcę czynności, któ-

ry w tym wypadku stanowi integralną część poprawnej odpowiedzi (*aka-chan ni nakarete shimau* 赤ちゃんに泣かれてしまう ‘być powodem płaczu niemowlęcia’, dosł. ‘być opłakanym przez niemowlę’).

Kwestią problemową okazało się również wyróżnienie wykładnika ewidencjalności w zdaniu IV., który został poprawnie wskazany przez 53% respondentów. Ewidencjalność, określana między innymi przez Hasegawę dostępnością informacji (ang. *accessibility of information*) (2012: 161) to kategoria gramatyczna, która pełni istotną rolę w japońskiej komunikacji. Za pośrednictwem takich wyrażień kończących wypowiedź jak m.in. *rashii* らしい ‘ponoć; mówi się, że’, *sō sō* そう ‘ponoć; z tego, co mówili’, *mitai mitai* みたい ‘wygląda na to, że; zdaje się, że; podobno’, *yō yō* よう ‘wydaje się, że; ponoć’ odróżnia się przypuszczenie lub zasłyszana informację od wypowiedzi pierwszoosobowej. Niemniej jednak zjawisko to, nie jest jednym z kluczowym pojęć językoznawczych, które pojawiają się w procesie przyswajania zasad gramatyki języka polskiego na etapie szkolnym i w związku z tym, dla znacznej części uczestników badania okazało się niezrozumiałe. Chociaż studenci japonistyki sprawnie posługują się wspomnianymi wykładnikami w komunikacji w języku japońskim, powyższe badanie unaocznilo brak znajomości podstawowych terminów językoznawczych odnoszących się do guł współczesnej japońszczyzny.

OCENA ROLI JĘZYKA RODZIMEGO ORAZ INTUICJI KOMUNIKACYJNEJ NA PRZYKŁADZIE KRÓTKICH SCENEK SYTUACYJNYCH

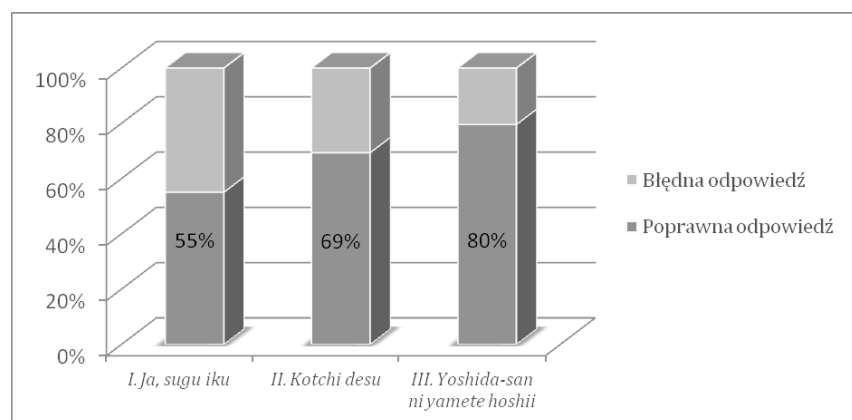
W celu zbadania umiejętności dostosowania krótkiej wypowiedzi do konkretnej sytuacji wymagającej wystosowania szybkiego, spontanicznego komunikatu przedstawiono studentom trzy scenki sytuacyjne w języku polskim. Każdej scenie przypisano dwa warianty odpowiedzi (prawidłowy i błędny), które zostały opatrzone polskimi komentarzami. Miało to, w opinii twórcy ankiety, naprowadzić respondentów na właściwy tor myślenia i ułatwić im wyselekcjonowanie prawidłowej odpowiedzi. Możliwość zamieszczenia komentarza pod każdym z wariantów odpowiedzi miała służyć sprawdzeniu czy język rodzimy determinuje sposób myślenia w procesie komunikacji w języku obcym i do jakiego stopnia uczący się kierują się intuicją językową.

Tabela 2. Sprawdzenie umiejętności dostosowania krótkiej wypowiedzi do konkretnej sytuacji wymagającej wystosowania szybkiego, spontanicznego komunikatu

Przedstawienie sytuacji w języku polskim	Prawidłowa odpowiedź wraz z polskim komentarzem	Nieprawidłowa odpowiedź wraz z polskim komentarzem	Liczba prawidłowych odp.
I. Korespondujesz z kolegą za pomocą wiadomości tekstowych i chcesz powiadomić go, że wkrótce wybierzesz się do niego w odwiedziny.	じゃ、すぐ行く。 <i>Ja, sugu iku.</i> ‘Zaraz pójde’ bo chcę go poinformować, że zaraz wyjdę z domu i pójde do niego	じゃ、すぐ来る。 <i>Ja, sugu kuru.</i> ‘Zaraz przyjde’ bo chcę go poinformować, że zaraz wyjdę z domu i przyjde do niego	27/49

Przedstawienie sytuacji w języku polskim	Prawidłowa odpowiedź wraz z polskim komentarzem	Nieprawidłowa odpowiedź wraz z polskim komentarzem	Liczba prawidłowych odp.
II. Odprowadzasz koleżankę i wskazując na drogę prowadzącą prosto do dworca chcesz ją poinformować, że teraz udacie się wskazaną przez ciebie drogą.	こっちです。 <i>Kotchi desu.</i> 'Tu' bo chcę ją poinformować, że od teraz będziemy się kierować wskazaną przeze mnie drogą	あっちです。 <i>Atchi desu.</i> 'Tam' bo chcę ją poinformować, że ta droga poprowadzi nas do miejsca, które jest oddalone od nas obojga	34/49
III. Mówisz, że chciałbyś by pan Yoshida zrezygnował z pracy.	吉田さんにやめてほしい。 <i>Yoshida-san ni yamete hoshii.</i> 'Chcę, żeby Yoshida się zwolnił' bo połączenie formy <i>-te</i> z formą wolitywną wskazuje, że osoba, od której oczekuje się konkretnego działania zrobiłaby nam tym przysługę	吉田さんをやめさせたい。 <i>Yoshida-san o yamesasetai.</i> 'Chcę sprawić, by Yoshida się zwolnił' bo połączenie formy sprawczej z wolitywną podkreśla intencje mówiącego, który chce nakłonić kogoś do konkretnego działania	39/49

Opracowanie własne

Wykres 2. Trafność odpowiedzi studentów zapytanych o to, jak wyraziliby się w konkretnych sytuacjach

Opracowanie własne

Spośród trzech sytuacji przedstawionych w Tabeli 2., których trafność odpowiedzi została zobrazowana na Wykresie 2., dwie pierwsze (I – skonstrastowanie czasowników ruchu *iku* 行く 'iść' oraz *kuru* 来る 'przychodzić' oraz II – skonstrastowanie zaimków wskazujących *kotchi* こっち 'tu; ten kierunek' oraz *archi* あっち 'tam; tamten kierunek') odnoszą się do zagadnień językowych nauczanych w pierwszym etapie nauki

języka japońskiego, na poziomie podstawowym. Niemniej jednak w odniesieniu do tych dwóch sytuacji, więcej osób wskazało wariant nieprawidłowy (w przypadku I- 45%, w przypadku II- 31% odpowiedzi niepoprawnych) w porównaniu z przykładem trzecim (III- 20% odpowiedzi niepoprawnych), w którym skontrastowano zagadnienia nauczane na poziomie odpowiadającym mniej więcej poziomowi niższemu średniozaawansowanemu (skontrastowanie formy wolitywnej *-te hoshii* てほしい 'chcę by ktoś zrobił (dla mnie)' ze sprawczą *-(s)aseru* させる 'karze; pozwala; sprawia, że').

Trudniejszy przykład ze względu na swoją specyfikę okazał się bardziej konkretny i oczywisty dla uczących się języka japońskiego. Co więcej, polskie komentarze towarzyszące dwóm wariantom odpowiedzi, zarówno w sytuacjach I., jak i II. wbrew oczekiwaniom nie ułatwiły wyboru prawidłowej odpowiedzi, a być może nawet skomplikowały sytuację, gdyż respondenci zaczęli analizować formy japońskie przez pryzmat własnego języka. W konsekwencji, w sytuacji wymagającej poinformowania rozmówcy, że mówiący odwiedzi go w niedalekiej przyszłości (I), często wybierano opcję 'zaraz do ciebie przyjdę', zamiast prawidłowej z perspektywy komunikacji japońskiej 'zaraz do ciebie idę/ pójdę' (forma 'przyjdę' jest nieprawidłowa, gdyż odnosimy się do miejsca, w którym jeszcze nas nie ma). Podobnie wskazując na obiekt, do którego się zmierza, a który znajduje się w jakiejś odległości od uczestników konwersacji (II), jedna trzecia respondentów wybierała zaimek wskazujący miejsce oddalone 'tam', zamiast poprawnego zaimka 'tu', który w tej konkretnej sytuacji pełni funkcję wskaźnika drogi, którą należy kierować się, aby dotrzeć do wyznaczonego celu. Dwa wspomniane przykłady pokazują, że w komunikacji japońskiej przestrzeń odgrywa istotną rolę – mówiący językowo podkreśla aktualne usytuowanie w chwili mówienia.

OBECNOŚĆ JĘZYKA POŚREDNIEGO W PROCESIE PRZYSWAJANIA JĘZYKA OBCEGO – ANALIZA CZĘSTO POPEŁNIANYCH BŁĘDÓW JĘZYKOWYCH

W 1972 roku Selinker wprowadził do badań językoznawczych koncept interjęzyka (ang. *interlanguage*), który stał się podstawowym zagadnieniem odnoszącym się do badań nad akwizycją językową (1972: 209-241). Interjęzykiem określa się system językowy odrębny od języka wyjściowego oraz języka docelowego. Stanowiąc zjawisko przejściowe między tymi dwoma językami, cechuje się zmiennością i dynamicznością. Na płaszczyźnie japońskich badań językoznawczych pragmatyka języka pośredniego (jap. *chūkan gengo goyōron* 中間言語語用論) omawiana jest między innymi w artykułach Shimizu (2009) oraz Itō (2002, 2003, 2005,).

Według Selinkera zjawisko języka pośredniego zostaje unaocznione w toku pięciu procesów poznawczych, które określił pięcioma procesami fosylizacji (ang. *five fossilization processes*) (1972), czyli zahamowania procesu uczenia się. Wymienia tutaj: transfer językowy, transfer uczenia się, uogólnianie wiedzy językowej, strategie komunikacyjne oraz strategie uczenia się (Żurek 2014: 293). Richards za Selinkerem określa je kluczowymi w procesie uczenia się drugiego języka (1974: 35).

Przeprowadzone wśród młodych Polaków badanie językoznawcze pozwala wytypować najczęściej popełniane błędy językowe w komunikacji w języku japońskim, które można przypisać wspomnianym pięciu procesom fosylizacji:

Transfer językowy to inaczej interferencja językowa, czyli wpływ języka rodzimego na język obcy przejawiający się przede wszystkim w przenoszeniu reguł obowiązujących w języku wyjściowym do języka docelowego.

PRZYKŁAD: omijanie partykuły *no* の, którą należy dołączyć do przymiotnika w celu utworzenia wyrażen rzeczownikowych połączonych spójnikiem *to* と 'i' jako wynik kalkowania polskiego użycia spójnika *i*:

- forma poprawna: *aoi no to akai no to* 青いのと赤いのと 'niebieski i czerwony', dosł. 'niebieskie (coś) i czerwone (coś)'
- forma błędna: *aoi to akai to* 青いと赤いと 'niebieski i czerwony'

Transfer uczenia się to wynik działania określonych materiałów i metod dydaktycznych polegający między innymi na nadużywaniu niektórych form językowych kosztem innych.

PRZYKŁAD: nadużywanie zaimków osobowych: pierwszoosobowego *watashi* 私 'ja' oraz drugoosobowego *anata* あなた 'ty' jako wynik powielania schematu często powtarzanego w dialogach zamieszczonych w japońskich podręcznikach dla obcokrajowców:

- forma poprawna i naturalna dla typowej japońskiej konwersacji: *Doko ni ikimasu ka?* どこに行きますか? 'Dokąd idziesz?', albo *Ania-san wa doko ni ikimasu ka?* アニアさんはどこに行きますか? 'Dokąd idziesz Aniu?'
- forma poprawna, ale mniej naturalna dla typowej japońskiej konwersacji:
- *Anata wa doko ni ikimasu ka?* あなたはどこに行きますか? dosł. 'Dokąd ty idziesz?'

Uogólnianie wiedzy językowej polega na generalizowaniu reguł językowych, powtarzaniu schematów i pomijaniu wyjątków, co w konsekwencji doprowadza do tworzenia form niepoprawnych, najczęściej w wyniku myślenia analogicznego.

PRZYKŁAD: omijanie skrótovej teraźniejszo-przyszłej formy spójki *de aru* である *ada* だ 'być' jako rezultat przenoszenia reguł obowiązujących dla łączliwości przymiotników predykatywnych do wypowiedzi zawierającej przymiotnik niepredykatywny np. z czasownikiem oznaczającym myślenie poprzedzonym partykułą cytowania *to* と *to omou* と思う 'myśleć, że; uważać, że':

- forma poprawna w przypadku przymiotników niepredykatywnych *kirai da to omou* きらいだと思う 'myślę, że nie znoszę'
- forma niepoprawna w przypadku przymiotników niepredykatywnych *kirai to omou* きらいと思う 'myślę, że nie znoszę'

Strategie komunikacyjne polegają na tworzeniu wypowiedzi obcojęzycznej omijając zbędne (niepotrzebne dla bycia zrozumiałym przez odbiorcę) informacje gramatyczne. Jest to zatem umiejętność wystosowania zrozumiałego komunikatu (kolokwialnie *dogadania się*) pomimo widocznych niedostatków kompetencji językowej mówiącego.

Przykład I: omijanie partykuły tworzącej rzeczowniki odczasownikowe *no* の po czasowniku w postaci krótkiej, a przed partykułą tematu *wa* は:

- forma poprawna: *benkyō suru no wa tanoshii* 勉強するのは楽しい 'uczenie się jest przyjemne'
- forma błędna: *benkyō suru wa tanoshii* 勉強するは楽しい 'uczyć się jest przyjemne'

PRZYKŁAD II: omijanie partykuły kontrastywnej *wa* は w sytuacji wymagającej zastosowania kombinacji dwóch partykuł:

- forma poprawna: *Ian-san to wa dēto ni ikitai kedo, Jon-san to wa ikitakunai* イアンさんとはデートに行きたいけど、ジョンさんとは行きたくない 'Z Ianem to bym poszła na randkę, ale z Johnem to już nie'
- forma niepoprawna: *Ian-san to dēto ni ikitai kedo, Jon-san to ikitakunai* イアンさんとデートに行きたいけど、ジョンさんとは行きたくない 'Z Ianem chcę iść na randkę, ale z Johnem nie chcę'

Strategie uczenia się przejawiają się w tendencji do upraszczania reguł językowych w rezultacie myślenia analogicznego lub z powodu słabej orientacji w poprawnym użyciu form gramatycznych.

Przykład I: odmienianie czasowników spółgłoskowych zakończonych w temacie na spółgłoskę *r* według schematu odmiany czasowników samogłoskowych z końcówką *-ru* ze względu na ich podobieństwo strukturalne

- poprawna forma adresatywna czasownika *kaeru* 帰る 'wracać' à *kaerimasu* 帰ります 'wracać'
- niepoprawna forma adresatywna czasownika *kaeru* 帰る 'wracać' à *kaemasu*

Przykład II: pomijanie cząstki *-na* な dołączanej do przymiotnika niepredykatywnego, który występuje przed partykułą przynależności *no* の, jako rezultat zastosowania reguły obowiązującej dla przymiotników predykatywnych

- forma poprawna: *suki na no wa* 好きなのは 'to, co lubię'
- forma niepoprawna: *suki no wa* 好きなのは 'to, co lubię'

Powyższe błędy językowe świadczące o działaniu pięciu procesów hamujących przebieg przyswajania języka japońskiego zostały zaczerpnięte z wyników kwestionariusza. Stanowią najczęściej wskazywane przez respondentów często popełniane błędy w komunikacji ustnej w języku japońskim, albo pochodzą z dodatkowych informacji zamieszczonych w komentarzach. Pokróćce przedstawione przykłady dowodzą, że dla młodych japonistów i innych osób uczących się języka japońskiego, jedną z większych trudności stanowi sprawne posługiwanie się japońskimi partykułami oraz przymiotnikami predykatywnymi i niepredykatywnymi. Natomiast główną metodą rozumowania, która może determinować popełnianie błędów jest zjawisko analogii. Stosowanie tych samych schematów rozumowania doprowadza do generalizowania reguł, a w konsekwencji pomijania ważnych zasad i zapominania o wyjątkach.

KOMPETENCJE SOCJOLINGWISTYCZNE NA PRZYKŁADZIE ZNAJOMOŚCI ODMIAN JAPOŃSZCZYNY USTNEJ ORAZ PISEMNEJ

W komunikacji z rodzimymi użytkownikami nauczanego języka, obok kompetencji *stricte* językowych, czyli związanych ze znajomością struktury języka oraz znaczenia i zakresu działania jego poszczególnych komponentów, istotne jest rozwijanie kompetencji socjolingwistycznej – wynikającej z faktu, że każdy język jest osadzony w jakiejś kulturze i używany przez określoną społeczność, w której, obok elementów uniwersalnych, obowiązują ustalone zasady, obyczaje i przekonania. Rola kompetencji socjolingwistycznej w komunikacji motywowana jest również faktem, że w każdej społeczności językowej funkcjonują swego rodzaju informacje zaszyfrowane, których

wzajemne zrozumienie wymaga nabycia i rozwijania tzw. wiedzy kontekstowej.

Piotrowski i Ziółkowski określają kompetencję socjolingwistyczną *idealną znajomością wszystkich reguł użycia w a n i a języka w zależności od sytuacji i roli społecznej* (1976: 130). Marcjanik wspomina natomiast o kompetencji komunikacyjnej, inaczej nazywanej przez nią kompetencją kulturową, którą opisuje jako *umiejętność użycia języka w sytuacji komunikacyjnej* (2007: 21). Z perspektywy naszych badań te dwa zagadnienia są ze sobą tożsame, gdyż odwołują się do kluczowej dla sprawnej komunikacji w języku obcym zdolności dostosowania formy językowej do określonej sytuacji, a także określonego odbiorcy. W języku japońskim, w którym dostrzegamy obecność różnych rejestrów językowej grzeczności i poufałości, badania nad kompetencją socjolingwistyczną nabierają szczególnego znaczenia.

Respondentom polecono zaznaczyć tę odmianę japońszczyzny, której użyliby w konwersacji z wytypowanymi grupami rozmówców, a także w podanych formach tekstu pisanego. Mieli za zadanie dokonać wyboru pomiędzy formami: (I) języka młodzieżowego (*wakamono kotoba* 若者言葉), który cechuje zmienność, dynamiczność, kolokwialność oraz poufałość, (II) formami prostymi (*futsū-tai* 普通体), inaczej zwanymi formami krótkimi lub słownikowymi, które uznaje się za bezpośrednio, nieformalne, grzecznościowo neutralne lub względnie poufałe, (III) formami adresatywnymi, czyli tzw. językiem uprzejmym (*teineigo* 丁寧語), który wyraża grzeczne nastawienie do odbiorcy, ale bez podkreślania różnicy statusów, a także (IV) dwoma typami form honoryfikatywnych (*keigo* 敬語): formami modestywnymi (*kenjōgo* 謙讓語) oraz formami aprecjatywnymi (*sonkeigo* 尊敬語), w których zostaje językowo odzwierciedlona różnica statusów między mówiącym podkreślającym swoje skromne nastawienie oraz rozmówcą, do którego należy odnosić się z szacunkiem. Dla każdej podanej kategorii można było wskazać więcej niż jedną formę językową.

Tabela 3. Wybór jednej z czterech form języka japońskiego determinowany osobą rozmówcy lub charakterem tekstu pisanego

Kategoria rozmówców oraz form pisemnych	I. Formy młodzieżowe	II. Formy proste tzw. krótkie	III. Formy adresatywne tzw. <i>-masu/desu</i>	IV. Formy aprecjatywne i modestywne
A. wykładowcy, lektorzy		2.0% 1	71.4% 35	98.0% 48
B. seniorzy na uczelni	16.3% 8	53.1% 26	83.7% 41	14.3% 7
C. juniorzy na uczelni	73.5% 36	93.9% 46	20.4% 10	
D. koledzy z roku	93.9% 46	91.8% 45	16.3% 8	2.0% 1
E. osoby starsze znajome		40.8% 20	89.8% 44	10.2% 5
F. osoby starsze nieznanym	4.1% 2	6.1% 3	81.6% 40	59.2% 29
G. bliscy znajomi	87.8% 43	83.7% 41	8.2% 4	
H. wypracowanie pisemne		46.9% 23	59.2% 29	12.2% 6
I. oficjalny e-mail			42.9% 21	100.0% 49
J. wiadomość tekstowa do nieznanego rówieśnika	4.1% 2	36.7% 18	87.8% 43	6.1% 3

Legenda formy odpowiednie formy odpowiednie, ale rzadko typowane

Opracowanie własne

Na powyższym schemacie (Tabela 3.) zestawiono najczęściej wybierane odpowiedzi (przedstawione liczbowo i procentowo) z formami, które uznaje się za najbardziej odpowiednie w komunikacji ustnej lub pisemnej ze wskazaną kategorią rozmówców (kolor jasnoniebieski), a także z formami odpowiednimi, ale stosunkowo rzadko typowanymi przez respondentów (kolor turkusowy). Należy zauważyć, iż w odniesieniu do doboru formy językowej do określonej sytuacji za bardziej trafne uznaje się mówienie o odpowiedniości (jap. *fusawashisa* ふさわしさ) (Ishiguro 2013: 273) niż poprawności językowej, gdyż z punktu widzenia pragmatyki językowej wybór dokonywany jest nie pomiędzy formą poprawną i błędną, a pomiędzy formą, którą w określonych ramach czasowych i sytuacyjnych należy uznać za mniej lub bardziej odpowiednią.

Powyższe dane wskazują, że zarówno w przypadku studentów o dłuższym stażu na uczelni (B) (na japońskiej płaszczyźnie określanych mianem seniorów jap. *senpai* 先輩), osób w podeszłym wieku znanych respondentom (E), a także w wiadomościach pisanych do nieznanym rówieśnikom (J), częstokroć pomijano formy honoryfikatywne uznając, że sama adresatywność jest wystarczająca. Niemniej jednak biorąc pod uwagę, że w pierwszych dwóch wypadkach mamy do czynienia z osobami starszymi wiekiem i bogatszymi w doświadczenie, a w ostatnim z sytuacją, w której odbiorca wiadomości nie jest osobą bliską mówiącemu, za odpowiednie uznaje się stosowanie form wyrażających większy dystans między uczestnikami komunikacji.

W konwersacji z osobami o krótszym stażu na uczelni (na japońskiej płaszczyźnie określanych mianem juniorów jap. *kōhai* 後輩) (C) oraz w rozmowie z kolegami z roku (D) częstokroć nie typowano form adresatywnych jako odpowiednich, gdyż sugerowano się młodszym wiekiem rozmówców. Niemniej jednak należałoby wziąć pod uwagę, że w pewnych sytuacjach formalnych np. podczas zajęć lub konferencji, wiek nie jest czynnikiem determinującym wybór formy językowej. Istotną rolę odgrywa wtedy podłoże wymagające większej ceremonialności i formalności wypowiedzi. W oficjalnych e-mailach pisanych m.in. do lektorów, profesorów, przełożonych w pracy (I) pomijano formy adresatywne uznając je za niewystarczające dla wyrażenia dystansu i szacunku. Jednakże, analiza japońskich wiadomości e-mail pozwala zauważyć, że w oficjalnej korespondencji formy adresatywne i honoryfikatywne przeplatają się ze sobą w sposób odpowiednio wyważony.

Sporadyczne typowanie form krótkich służących do pisania tekstów w języku japońskim (H) wynika z faktu, iż na początku nauki języka japońskiego nacisk położony jest głównie na wyćwiczenie form adresatywnych. Podczas pierwszych prób tworzenia krótkich wypracowań japońscy lektorzy zachęcają do stosowania wyłącznie form uprzejmościowych. Studenci w pierwszych latach nauki najczęściej nie zostają uświadomieni, że w przypadku pisania poważnych prac pisemnych tj. prac dyplomowych czy tekstów naukowych, powinno się stosować wyłącznie formy krótkie. W konsekwencji jedynie te osoby, które odbywają staż na japońskich uczelniach, mają możliwość ukończenia kursu pisania tekstów w języku japońskim.

Dane przedstawione w Tab. 3. pokazują również jak istotna w procesie rozwijania kompetencji socjolingwistycznej jest rola lektora – native speaker. Im większy nacisk kładzie on na wzbudzenie w podopiecznych świadomości o wewnętrznym zróżnicowaniu

waniu języka, tym łatwiej będą mogli w przyszłości zaadaptować się do obcojęzycznego środowiska pracy, w którym dostosowanie odpowiedniego rejestru językowego do rozmówcy i sytuacji, jest kwestią pierwszorzędą, a zaniedbanie tego, może nie tylko zakłócić komunikację, ale również doprowadzić do niekomfortowej sytuacji urażenia rozmówcy.

WNIOSKI

Powyższa analiza wyników krótkiego badania socjolingwistycznego przeprowadzonego w niewielkim gronie młodych Polaków ukazuje, że język rodzimy odgrywa istotną rolę w procesie uczenia się języka japońskiego. Należy podkreślić, że wpływ ten może mieć charakter pozytywny lub negatywny.

Pozytywny wpływ języka rodzimego przejawia się przede wszystkim tym, że ogólna orientacja i wiedza językowa wyniesiona z wcześniejszej nauki (głównie nauki szkolnej) ułatwia i przyspiesza przyswojenie zasad obowiązujących w języku obcym. Znajomość terminologii językoznawczej oraz świadomość różnic językowych usprawnia czynne posługiwanie się odmiennymi rejestrami tego samego języka wśród rodzimych użytkowników.

Negatywną rolę języka rodzimego jest fakt, że w określonych wypadkach może on stanowić przeszkodę w procesie przyswajania języka obcego. Można to zauważyć przede wszystkim w sytuacji wymagającej orientacji w bardziej złożonych zagadnieniach językoznawczych, zwłaszcza takich, które nie występują w języku rodzimym, albo istnieją, ale charakteryzują się odmiennym funkcjonowaniem. Wówczas kierowanie się analogią, a w konsekwencji patrzenie na język obcy przez pryzmat swojego języka, doprowadza do błędów.

W związku z powyższym, za istotne uznaje się rozwijanie kompetencji socjolingwistycznych, gdyż bez umiejętności szybkiego dostosowywania komunikatu do osoby rozmówcy w określonym tle sytuacyjnym, nie da się w pełni satysfakcjonująco komunikować w języku obcym. Nauka samych zasad językowych – niepoparta świadomością zróżnicowanych kontekstów sytuacyjnych – nie jest wystarczająca i może doprowadzić do tego, że poprawny gramatycznie komunikat zabrzmi nienaturalnie lub, do pewnego stopnia, nielogicznie.

Poza działaniem czynników pozajęzykowych takich jak wiek, status, miejsce, przynależność oraz płeć uczestników dialogu na użycie języka, istotne jest podkreślanie znaczenia zmiany językowej, która jest motywowana przemianami społeczno-kulturowymi. Dla przykładu w ostatnich latach zauważa się widoczne załamanie tradycyjnych modeli: rodzinnego, kulturowego, zawodowego i płciowego w środowisku japońszczyzny, co zostaje odzwierciedlone w aktualnym użyciu języka. Lektorzy będący rodzimymi użytkownikami języka japońskiego mają do zrealizowania niezwykle istotne zadanie, polegające na uświadamianiu swoim podopiecznym jaka jest skala i charakterystyka wewnętrznego zróżnicowania języka japońskiego. Ich rola polega również na wzbudzaniu w studentach poczucia, że zjawisko odpowiedniości pomiędzy strukturą językową, a kontekstem wypowiedzi jest równie istotne jak zjawisko poprawności językowej oraz, że w określonych sytuacjach komunikatywność nie musi być uznawana za drugorzędą w stosunku do gramatyczności.

BIBLIOGRAFIA

1. Bugajski, M. (2006). *Język w komunikowaniu*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
 2. Hall, T. E. (1976). *Beyond Culture*. New York: Garden City, Anchor Press.
 3. Hasegawa, Y. (2012). *The Routledge Course in Japanese Translation*. London: Routledge.
 4. Hasegawa, Y. (2014). *Japanese: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
 5. Ishiguro, K. (2013). *Nihongo wa kūki ga kimeru. Shakai gengogaku nyūmon*. [„Atmosfera” determinuje język japoński. Wprowadzenie do socjolingwistyki]. Tokyo: Kōbunsha.
 6. Itō, E. (2003). *Chūkan gengo goyōron no chōryū* [Nurt pragmatyki interjęzyka]. W: E. Itō (Red.), *Kotoba no kagaku* [Nauka języka] (pp. 87-104.) Nagoya: Nagoya Repository.
 7. Marcjanik, M. (2007). *Grzeczność w komunikacji językowej*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
 8. Miller, R. A. (1982). *Japan's Modern Myth: The Language and Beyond*. New York: Waetherhill.
 9. Piotrowski, A., Ziolkowski, M. (1976). *Zróżnicowanie językowe a struktura społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
 10. Richards, J. C. (1974). *Error Analysis: Perspective on Second Language Acquisition*. (Applied Linguistics and Language Study). London: Routledge.
 11. Selinker, L. (1972). *Interlanguage*. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 10:3, 209–241.
 12. Shimizu, T. (2009). *Chūkan gengo goyōron gairon*. [Wprowadzenie do pragmatyki interjęzyka]. Tokyo: Suri Ei Nettowāku.
 13. Shō, I. (2011). *Nihongo no shōkosei hyōgen*. [Wyrażenia ewidencjalności w języku japońskim]. *Daigakuin ronbun-shū* 8, 34-42.
 14. Suzuki, T. (1992). *Kotoba to bunka* [Język i kultura]. Tokyo: Paper Shinsho.
 15. Żurek, A. (2014). *Z badań nad interjęzykiem*. W: A. Dąbrowska, U. Dobesz (Red.), *40 lat wrocławskiej glottodydaktyki polonistycznej. Teoria i praktyka* (pp. 291-301). Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT.
- STRONY INTERNETOWE
16. Sekiyama, K. *Chūkan gengo goyōron e no shōtai. Hito, kotoba, kyōiku no intāfeisu o saguru* [Zaproszenie do pragmatyki interjęzyka. Śledząc zależności między człowiekiem, językiem, a edukacją]. Pobrane 15.12. 2017 z <http://sekky.tripod.com/ylc99.html>